

Εαρινές ημέρες Ρευματολογίας

13-15 Μαΐου 2022

Xenia Poros Image Hotel
ΠΟΡΟΣ

COVID-19 και φλεγμονώδη ρευματικά νοσήματα: Τι μάθαμε από την πανδημία

Αθανάσιος-Δημήτριος Μπακάσης

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Εργαστήριο/Κλινική Παθολογικής Φυσιολογίας

Περίγραμμα Ομιλίας

□ Εισαγωγή

- Κλινική ταξινόμηση της βαρύτητας της COVID-19
- Ανοσοπαθολογικά χαρακτηριστικά COVID-19 και αυτοανοσία.
- Γενικοί παράγοντες κινδύνου για σοβαρή COVID-19

□ COVID-19 και φλεγμονώδη ρευματικά νοσήματα

- Κίνδυνος για δυσμενείς κλινικές εκβάσεις
- Διαχείριση ασθενών με COVID-19
- Κίνδυνος έξαρσης της νόσου

□ Εμβολιασμός κατά του SARS-CoV-2

- Δεδομένα ανοσογονικότητας και ασφάλειας των νέων εμβολίων
- Διαχείριση ασθενών που πρόκειται να εμβολιασθούν
- Κλινικές εκβάσεις της COVID-19 σε εμβολισμένους ασθενείς

□ Συμπεράσματα

Ταξινόμηση της βαρύτητας της νόσου COVID-19 από τα Εθνικά Ινστιτούτα Υγείας των ΗΠΑ

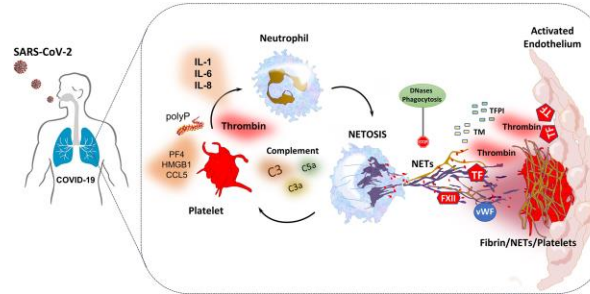
- Ασυμπτωματική:** Διαπίστωση λοίμωξης με μοριακή ή ανοσολογική δοκιμασία χωρίς συνοδή συμπτωματολογία
- Ήπια:** Συμπτωματολογία ίσως αναπνευστικού χωρίς δύσπνοια ή παθολογική ακτινολογική εξέταση πνευμόνων
- Μέτρια:** Παρουσία λοίμωξης του κατώτερου αναπνευστικού χωρίς υποξυγοναιμία ($O_2 \geq 94\%$)
- Σοβαρή:** Παρουσία υποξυγοναιμίας ($O_2 < 94\%$) ή πνευμονικά διηθήματα σε έκταση $> 50\%$ του πνευμονικού παρεγχύματος
- Κρίσιμη:** Εκδήλωση αναπνευστικής ανεπάρκειας, σηπτικής καταπληξίας ή/και πολυοργανικής ανεπάρκειας

COVID-19 και αυτοανοσία

Ανοσοπαθολογικές διαταραχές στην σοβαρή COVID-19

○ Μικροαγγειοπάθεια πνευμόνων

(Ανοσοθρόμβωση: θρόμβοι ινικής, ενεργοποιημένα ΑΜΠ, NETs)

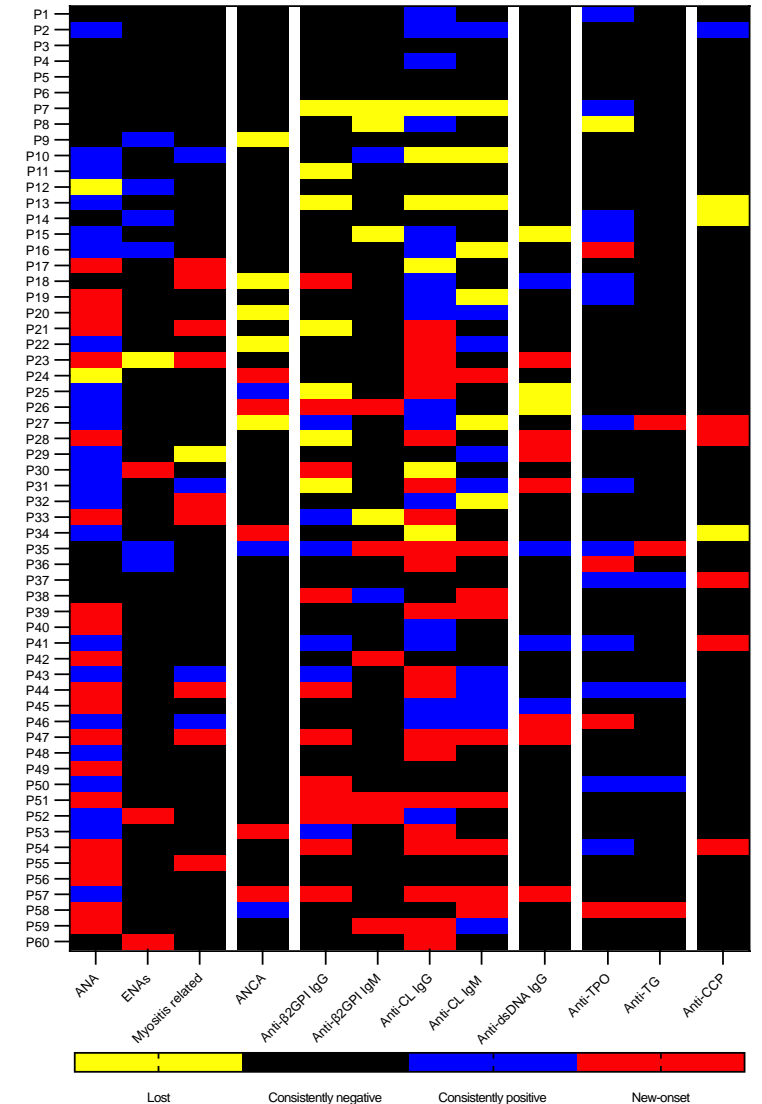
○ Διήθηση οργάνων από ανοσοκύτταρα

○ Παραγωγή αυτοαντισωμάτων έναντι:

κοινών αυτοαντιγόνων, κυτταροκινών, κ.α.

○ Εμφάνιση αυτοάνοσων εκδηλώσεων στα πλαίσια της COVID-19:

- Αυτοάνοση αιμολυτική αναιμία/θρομβοπενία
- Αντιφωσfolιπιδικό σύνδρομο
- Αγγειίτιδα (Kawasaki-like)
- Πολυνευροπάθεια (Guillain-Barre)
- ΣΕΛ

Vlachoyiannopoulos PG, et al. *Autoantibodies related to systemic autoimmune rheumatic diseases in severely ill patients with COVID-19*. *Ann Rheum Dis*. 2020 Dec;79(12):1661-1663. doi: 10.1136/annrheumdis-2020-218009. Epub 2020 Jun 24. PMID: 32581086.

Galani IE, et al. *Untuned antiviral immunity in COVID-19 revealed by temporal type I/III interferon patterns and flu comparison*. *Nat Immunol*. 2021 Jan;22(1):32-40. doi: 10.1038/s41590-020-00840-x

Kaklamanos A, et al. *COVID-19 Immunobiology: Lessons Learned, New Questions Arise*. *Front Immunol*. 2021 Aug 26;12:719023. doi: 10.3389/fimmu.2021.719023.

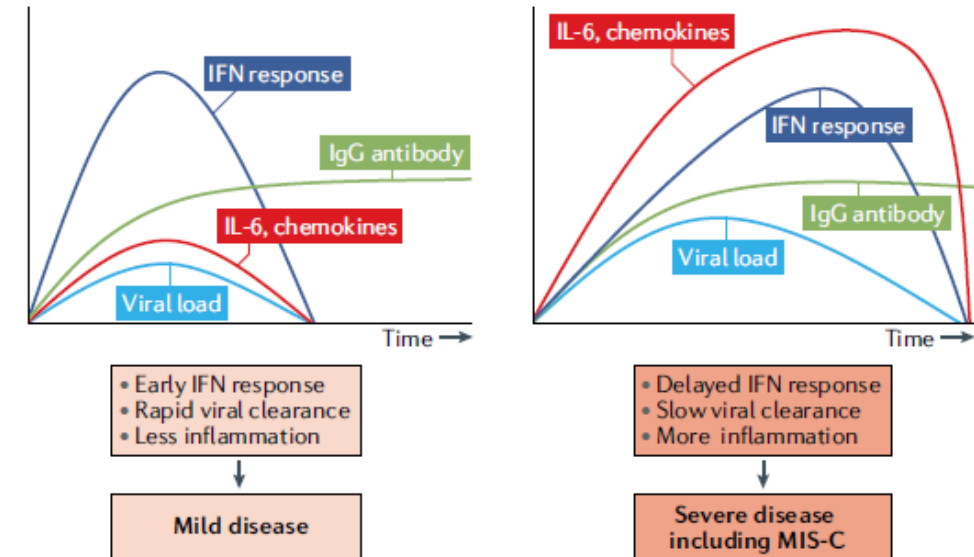
Bitzoglou K, et al. *Incidence of autoantibodies related to systemic autoimmunity in patients with severe COVID-19 admitted to Intensive*

Care Unit. (Under review)

COVID-19 και αυτοανοσία

Ανοσοπαθολογικές διαταραχές στην βαριά COVID-19

- Υπερ-φλεγμονώδης αντίδραση (↑ IL-6, IL-1β και TNF-α → “καταιγίδα κυτταροκινών”)
- Ανεπαρκή και ετεροχρονισμένη παραγωγή ΙΦΝ-Ι

Βασικοί παράγοντες κινδύνου για βαριά/θανατηφόρο COVID-19

- Μεγάλη ηλικία
- Άρρεν φύλο
- Παχυσαρκία
- Σακχαρώδης διαβήτης
- Αρτηριακή υπέρταση
- Καρδιακή ανεπάρκεια

- Πνευμονοπάθεια
- Χρόνια νεφρική νόσος
- Ηπατική ανεπάρκεια
- Νευρολογική νόσος
- Καρκίνος
- Ανοσοανεπάρκεια

Ποιοι?
Πότε?
Γιατί?

CDC: People with Certain Medical Conditions

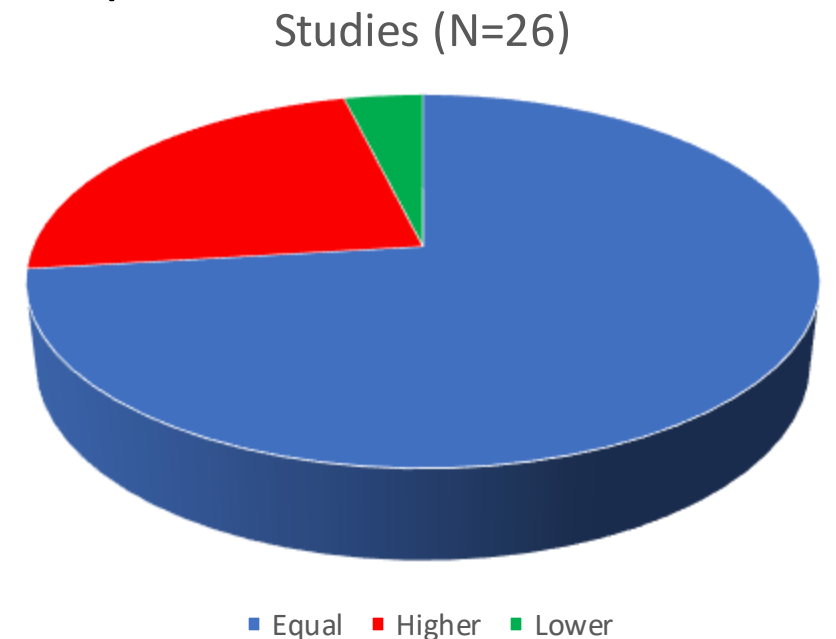
<https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/science/science-briefs.html>

Κίνδυνος για μόλυνση και σοβαρή COVID-19

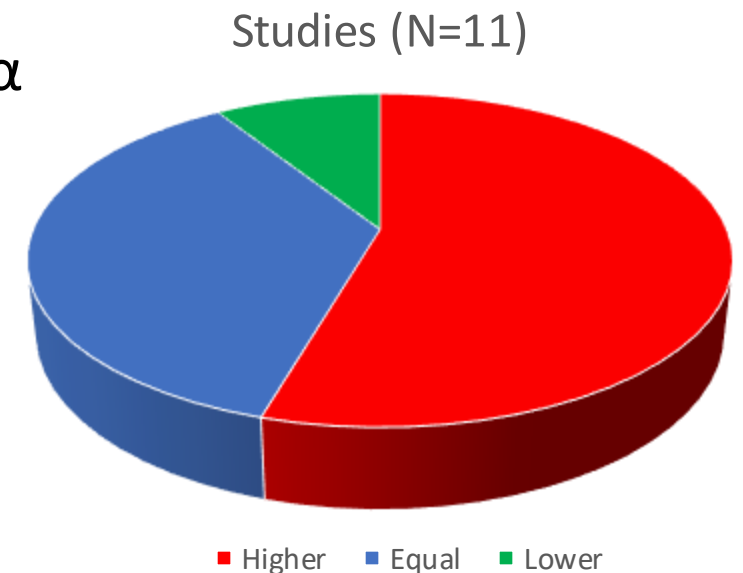
□ **Παρόμοια επίπτωση SARS-CoV-2 λοίμωξης σε ασθενείς με ρευματικά νοσήματα και στο γενικό πληθυσμό:**

- 26 μελέτες (17 συγχρονικές + 8 αναδρομικές + 1 προοπτική)
- 25-39.835 ασθενείς με πολλαπλά ρευματικά νοσήματα → 1-199 κρούσματα
- Επίπτωση: 0.16%–0.36%
- Συνεκτίμηση ηλικίας-φύλου με ↓RoB: παρόμοια επίπτωση

Κίνδυνος για μόλυνση και σοβαρή COVID-19

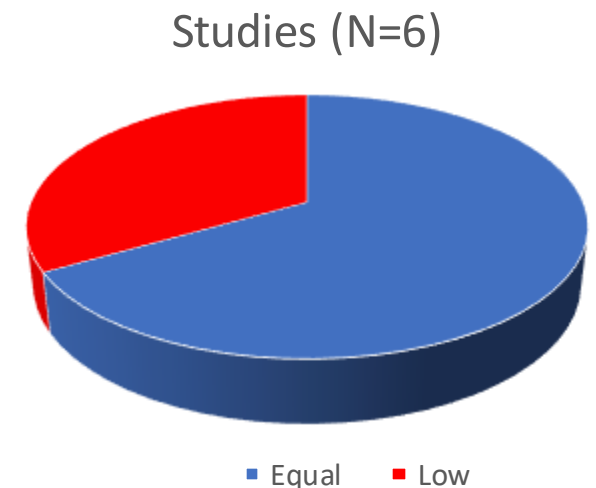
- **Παρόμοια** → **αυξημένη ανάγκη νοσηλείας** σε ασθενείς με ρευματικά νοσήματα και στο γενικό πληθυσμό:
  - 11 αναδρομικές μελέτες (3x ↓ RoB)
  - 8 to 110 567 ασθενείς με πολλαπλά ρευματικά νοσήματα → 1–581 εισαγωγές
  - Μεγάλη διακύμανση της επίπτωσης νοσηλείας 0.11-44% και στο γενικό πληθυσμό και στους ρευμ. ασθενείς
  - Συνεκτίμηση ηλικίας-φύλου με ↓ RoB:
αυξημένος κίνδυνος αλλά ίδιος με τον κίνδυνο για νοσηλεία κάθε αιτίας πριν την πανδημία

Κίνδυνος για μόλυνση και σοβαρή COVID-19

- **Παρόμοια επίπτωση θανάτου** σε ασθενείς με ρευματικά νοσήματα και στο γενικό πληθυσμό:
    - 6 αναδρομικές μελέτες
    - 8 - 110 567 ασθενείς με πολλαπλά ρευματικά νοσήματα → 0-161 θανάτους
    - Μεγάλη διακύμανση των ποσοστών θνησιμότητας στους ασθενείς (0-22.6%) → παρόμοια αποτελέσματα και στο γενικό πληθυσμό
    - 2 μελέτες με συνεκτίμηση ηλικίας-φύλου (↓ RoB) → παρόμοιο ποσοστό επίπτωσης θανάτου
- αυξημένο ποσοστό θανάτου σε ασθενείς με RA αλλά συγκρίσιμο με τα ποσοστά θνησιμότητας των ετών 2015-2019

Κίνδυνος για μόλυνση και σοβαρή COVID-19

- ❑ **Παρόμοια επίπτωση εισαγωγής στη ΜΕΘ** σε ασθενείς με ρευματικά νοσήματα και στο γενικό πληθυσμό:
  - 2 αναδρομικές μελέτες
  - Ίση ($n=1$) ή χαμηλότερη ($n=1$) πιθανότητας εισαγωγής στη ΜΕΘ ασθενών με ρευματικά νοσήματα συγκριτικά με το γενικό πληθυσμό

Παράγοντες κινδύνου για σοβαρή COVID-19 σε ασθενείς με φλεγμονώδη ρευματικά νοσήματα

❑ Δημογραφικά στοιχεία:

- ↑ ηλικία,
- Άρρεν φύλο
- ↑ BMI

❑ Συννοσηρότητες:

- Καρδιαγγειακή νόσος,
- Σακχαρώδης διαβήτης,
- Χρόνια πνευμονοπάθεια
- Χρόνια νεφρική νόσος

❑ Τύπος ρευματικής νόσου:

- Μη ανιχνεύσιμη σταθερή διαφορά μεταξύ διαφόρων τύπων ρευματικής νόσου.

❑ Ενεργότητα ρευματικής νόσου:

- Μέτρια ή υψηλή ενεργότητα της νόσου σχετίζεται με θάνατο σε ασθενείς με COVID-19

❑ Φαρμακευτική αγωγή:

- γλυκοκορτικοειδή (υψηλές δόσεις)
- Μυκοφαινόλη
- Ριτουξιμάμπη
- Αναστολείς JAK κινασών

Mikulis TR, et al. ACR Guidance for the Management of Rheumatic Disease in Adult Patients During the COVID-19 Pandemic: Version 3. Arthritis Rheumatol. 2021 Feb;73(2):e1-e12. doi: 10.1002/art.41596.

Landewé RBM, et al. EULAR recommendations for the management and vaccination of people RMDs in the context of SARS-CoV-2. Ann Rheum Dis. 2022 Feb 23;annrheumdis-2021-222006. doi: 10.1136/annrheumdis-2021-222006

Kroon FPB, et al. A systematic literature review to inform EULAR recommendations.

Ann Rheum Dis. 2022 Mar;81(3):422-432. doi: 10.1136/annrheumdis-2021-221575

Διαχείριση ασθενών με COVID-19

□ Έκθεση στον ιό SARS-CoV-2:

- συνέχεια θεραπείας → κορτικοστεροειδή, σουλφασαλαζίνη & ΜΣΑΦ
- προσωρινή διακοπή θεραπείας → υδροξυχλωροκίνη, βιολογικούς παράγοντες (εκτός anti-IL6), αναστολείς JAK κινασών, μυκοφαινόλη & αζαθειοπρίνη

□ Μόλυνση από τον ιό SARS-CoV-2:

- συνέχεια θεραπείας → κορτικοστεροειδή
- διακοπή θεραπείας → υδροξυχλωροκίνη, σουλφασαλαζίνη, μεθοτρεξάτη, λεφλουνομίδη, ανασοκατασταλτικά, βιολογικούς παράγοντες (εκτός anti-IL6) & αναστολείς JAK κινασών

□ Επανάραξη θεραπείας:

- ήπια και μέτρια COVID-19 → 7-14 ημέρες μετά το τέλος των συμπτωμάτων
- ασυμπτωματική λοίμωξη → 10-17 ημέρες μετά από το θετικό μοριακό έλεγχο

Έξαρση νόσου μετά την COVID-19

- **Αυξημένα ποσοστά εξάρσεων** σε νοσούντες συγκριτικά με όσους δεν είχαν μολυνθεί
- Στην πλειοψηφία τους: ήπιες
- Συσχέτιση με τη διακοπή της θεραπείας: Ισχυρή

Di Iorio M, et al. **DMARD disruption, disease flare, and prolonged symptom duration after acute COVID19**
medRxiv [Preprint]. 2022 Feb 9;2022.02.08.22270696. doi: 10.1101/2022.02.08.22270696.

Felten R, et al. **Incidence and predictors of COVID-19 and flares in patients with rare autoimmune diseases: a systematic survey and serological study at a national reference center in France.**
Arthritis Res Ther. 2021 Jul 13;23(1):188. doi: 10.1186/s13075-021-02565-0.

Zucchi D, et al. **Impact of first wave of SARS-CoV-2 infection in patients with Systemic Lupus Erythematosus: Weighting the risk of infection and flare.**
PLoS One. 2021 Jan 13;16(1):e0245274. doi: 10.1371/journal.pone.0245274

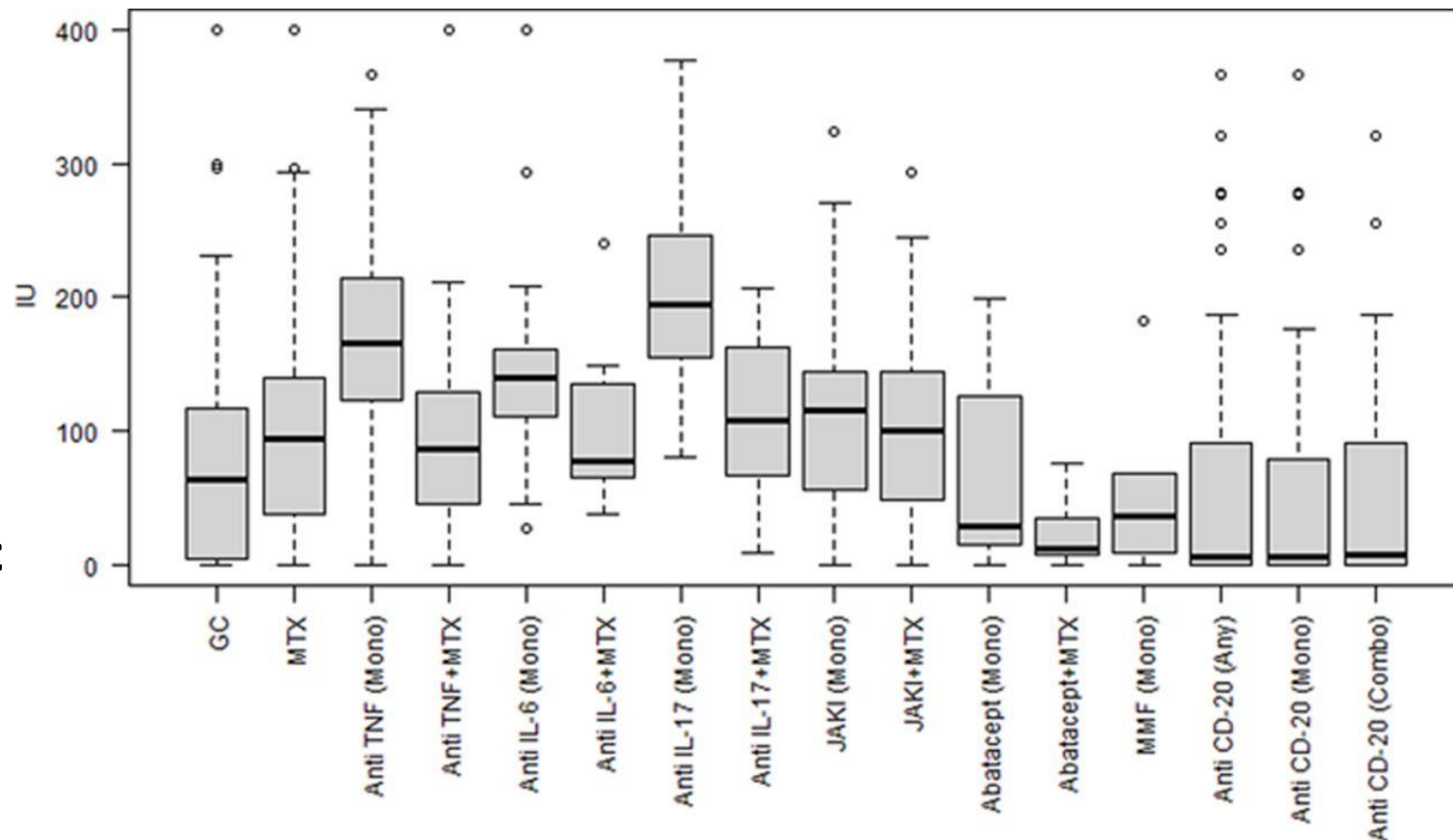
Εμβολιασμός κατά του SARS-CoV-2: Ανοσογονικότητα

❑ Ανοσογονικότητα εμβολίων με βάση τις αντισωματικές αποκρίσεις:

- 14 μελέτες, 68-807 ασθενείς, mRNA εμβόλια → ανιχνεύσιμα αντισώματα σε **62-100%** των ασθενών vs **96-100%** στους υγιείς μάρτυρες

❑ Παράγοντες που σχετίζονται με μειωμένες αντισωματικές αποκρίσεις:

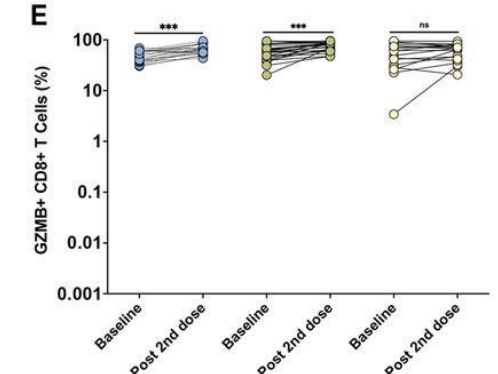
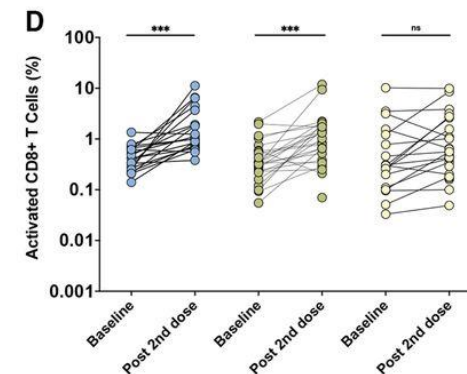
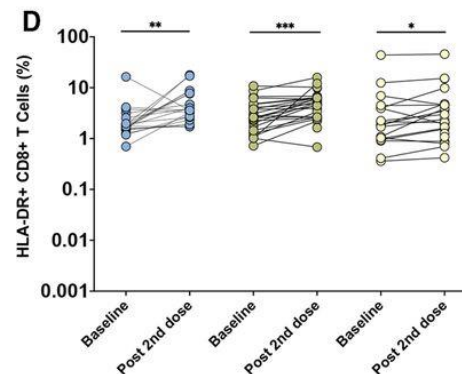
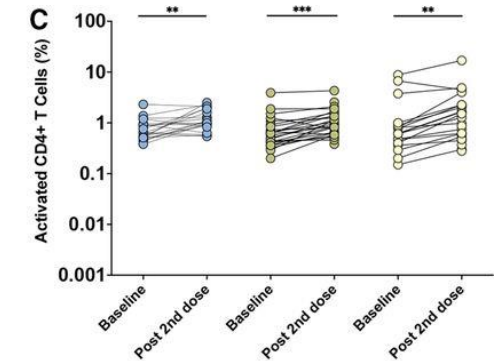
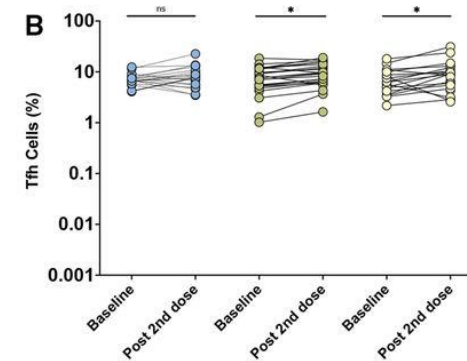
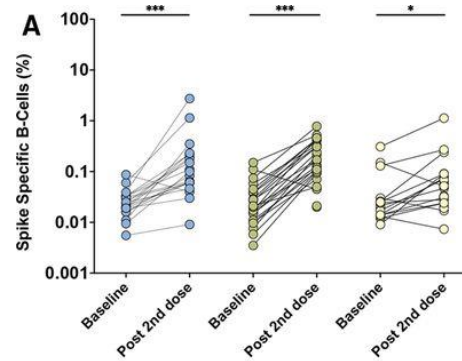
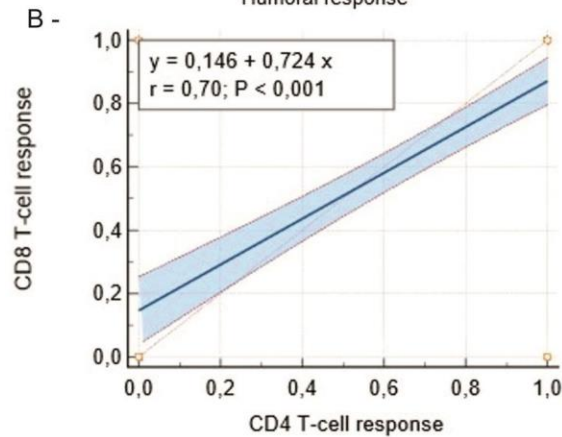
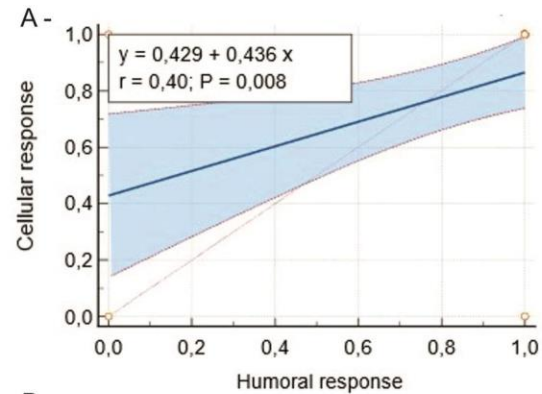
- ↑ ηλικία
- χρήση ριτουξιμάμπης
- χρήση μυκοφеноλάτης
- χρήση γλυκοκορτικοειδών (↑ δόσεων)

Εμβολιασμός κατά του SARS-CoV-2: Ανοσογονικότητα

□ Ανοσογονικότητα εμβολίων με βάση τις κυτταρικές αποκρίσεις:

- Καλύτερη ανοσογονικότητα,
- Παρόμοια η δράση των φαρμάκων: +μεθοτρεξάτη
- Μισοί και πάνω από τους οροαρνητικούς ασθενείς → (+) κυτταρικές αποκρίσεις

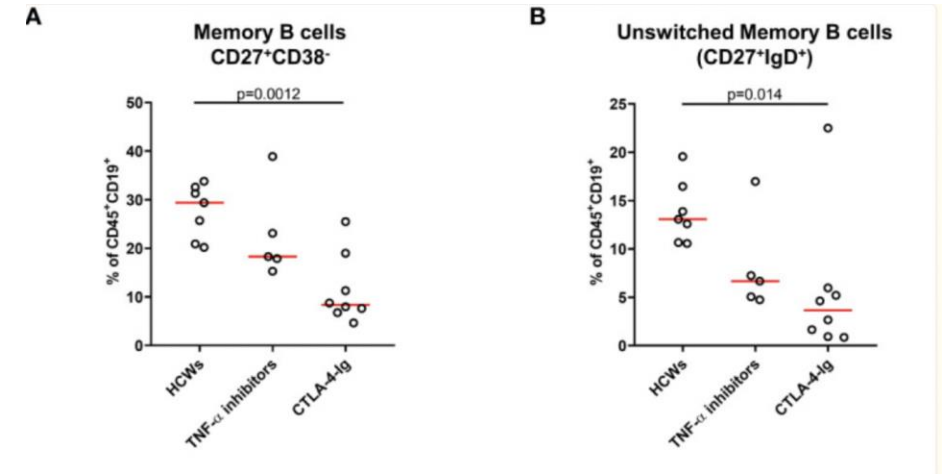
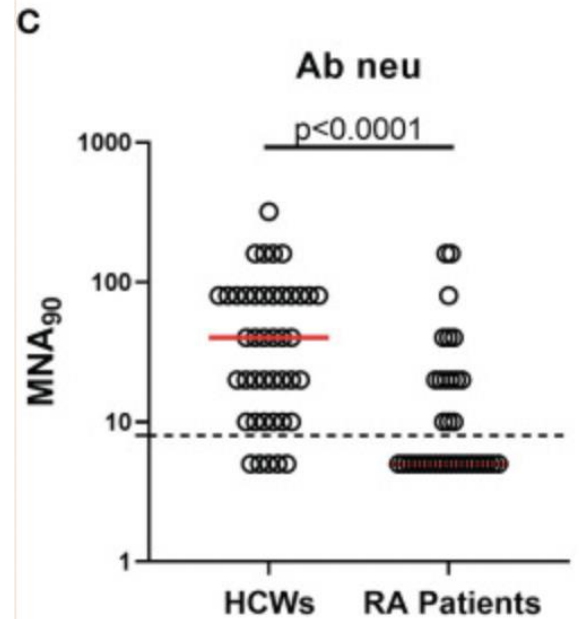
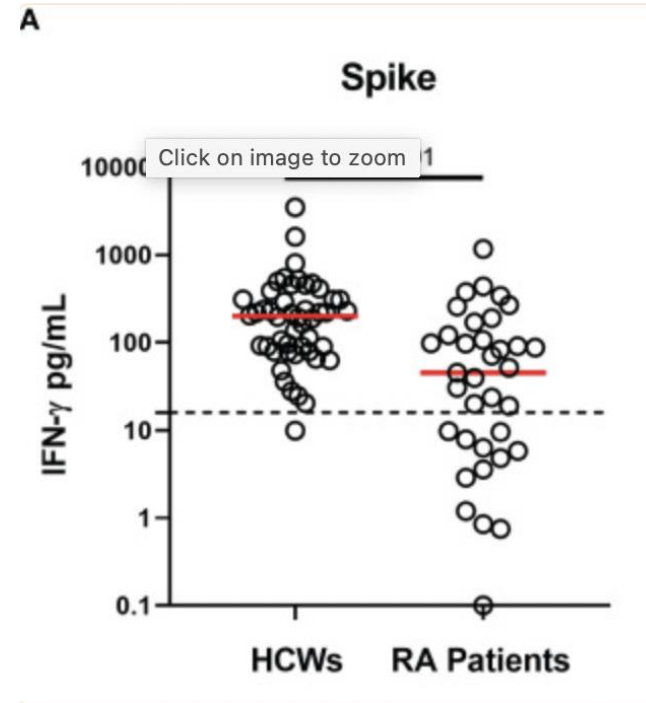
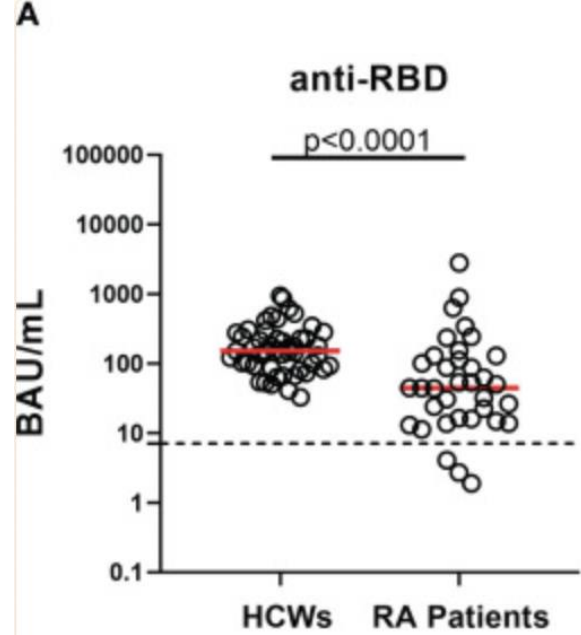
Haberman RH, et al Methotrexate hampers immunogenicity to BNT162b2 mRNA COVID-19 vaccine in immune-mediated inflammatory disease

Annals of the Rheumatic Diseases 2021;80:1339-1344

Sieiro Santos, et al Immune responses to mRNA vaccines against SARS-CoV-2 in patients with immune-mediated inflammatory rheumatic diseases

RMD Open 2022;8:e001898. doi: 10.1136/rmdopen-2021-001898.

Ανοσολογικές αποκρίσεις στους 6 μήνες μετά τον εμβολιασμό

Farroni C, Petal. Kinetics of the B- and T-Cell Immune Responses After 6 Months From SARS-CoV-2 mRNA Vaccination in Patients With Rheumatoid Arthritis.

Front Immunol. 2022 Feb 28;13:846753. doi: 10.3389/fimmu.2022.846753.

Firin D, et al. Evaluation of antibody response to BNT162b2 mRNA COVID-19 vaccine in patients affected by immune-mediated inflammatory diseases up to 5 months after vaccination.

Clin Exp Med. 2021 Nov 5:1-9. doi: 10.1007/s10238-021-00771-3.

Εμβολιασμός κατά του SARS-CoV-2: Ασφάλεια

□ Δεδομένα ασφαλείας που σχετίζονται με τον εμβολιασμό:

- 10 μελέτες (5x↑ RoB) → mRNA εμβόλιο, συγκρίσιμη **ανεκτικότητα εμβολιασμού και ήπιες ανεπιθύμητες ενέργειες** συγκριτικά με τον υγιή πληθυσμό (Έρπης ζωστήρας?)
- Αλλαγή στην **ενεργότητα του υποκείμενου** ρευματικού νοσήματος : **0-10%**
- EULAR COVAX registry (N=5121) → **4.4% έξαρση, 1.5% προσθήκη φαρμάκου, 0.6% σοβαρή**
- **Ελληνική μελέτη φαρμακοεπαγρύπνησης:**
  - ΑΕ 33.6%,
  - έξαρση 2%,
  - Φόβος ανεμβολίαστους: 1) επιβλαβές (53.3%) και θρόμβωση (21.7%), 2) έξαρση νόσου(24.2%)

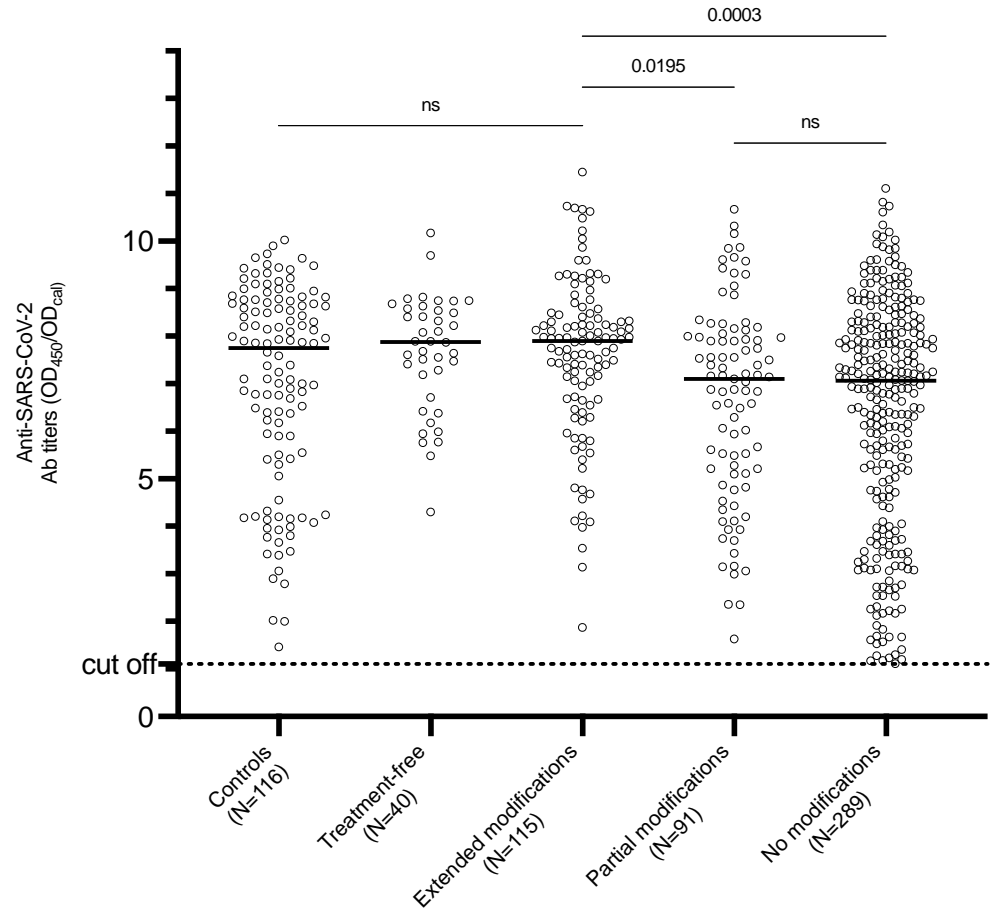
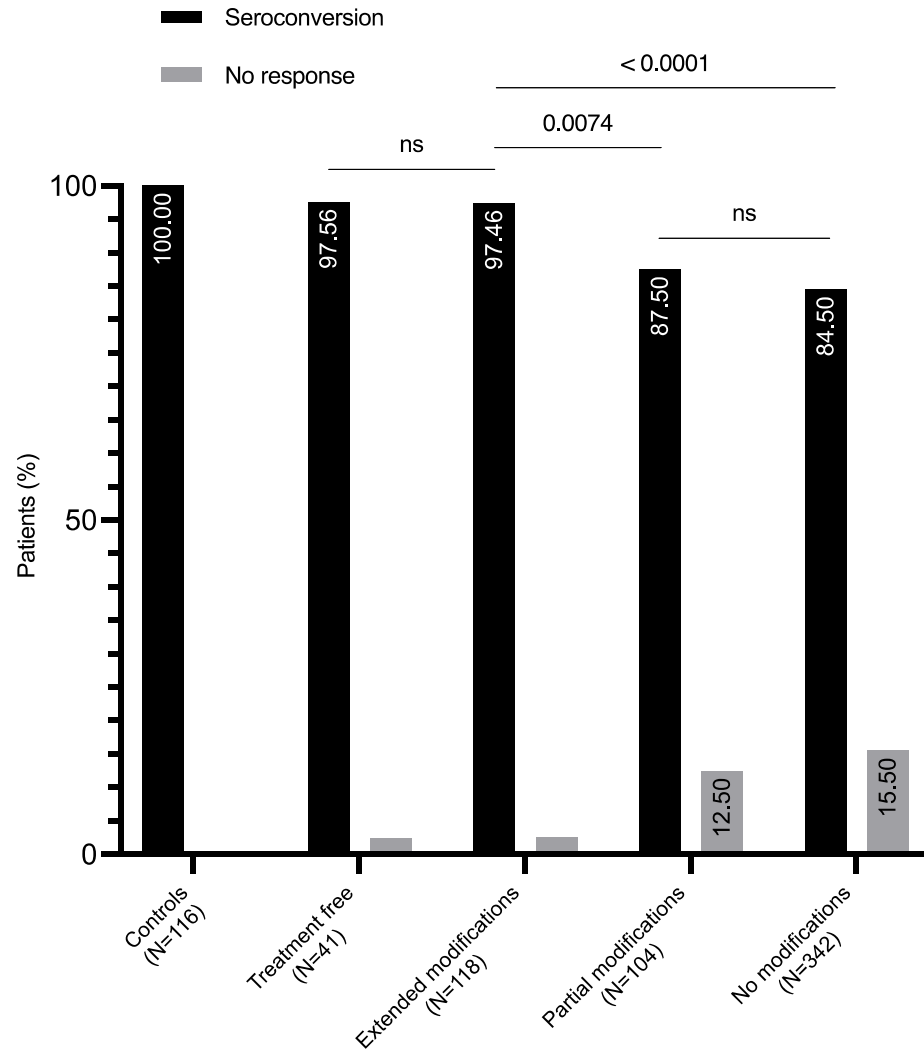
Machado PM, et al. **Safety of vaccination against SARS-CoV-2 in people with rheumatic and musculoskeletal diseases: results from the EULAR Coronavirus Vaccine (COVAX) physician-reported registry.** Ann Rheum Dis. 2022 May;81(5):695-709. doi: 10.1136/annrheumdis-2021-221490.

Curtis JR, et al. **American College of Rheumatology Guidance for COVID-19 Vaccination in Patients With Rheumatic and Musculoskeletal Diseases: Version 4.** Arthritis Rheumatol. 2022 May;74(5):e21-e36. doi: 10.1002/art.42109.

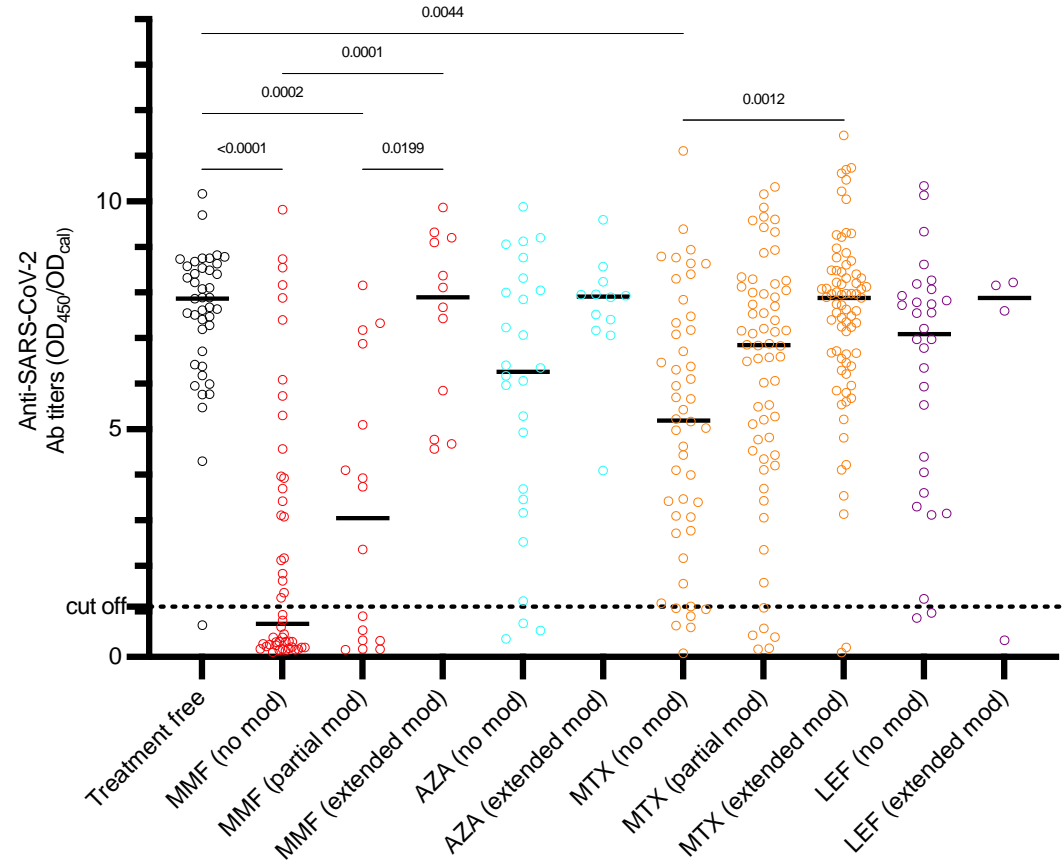
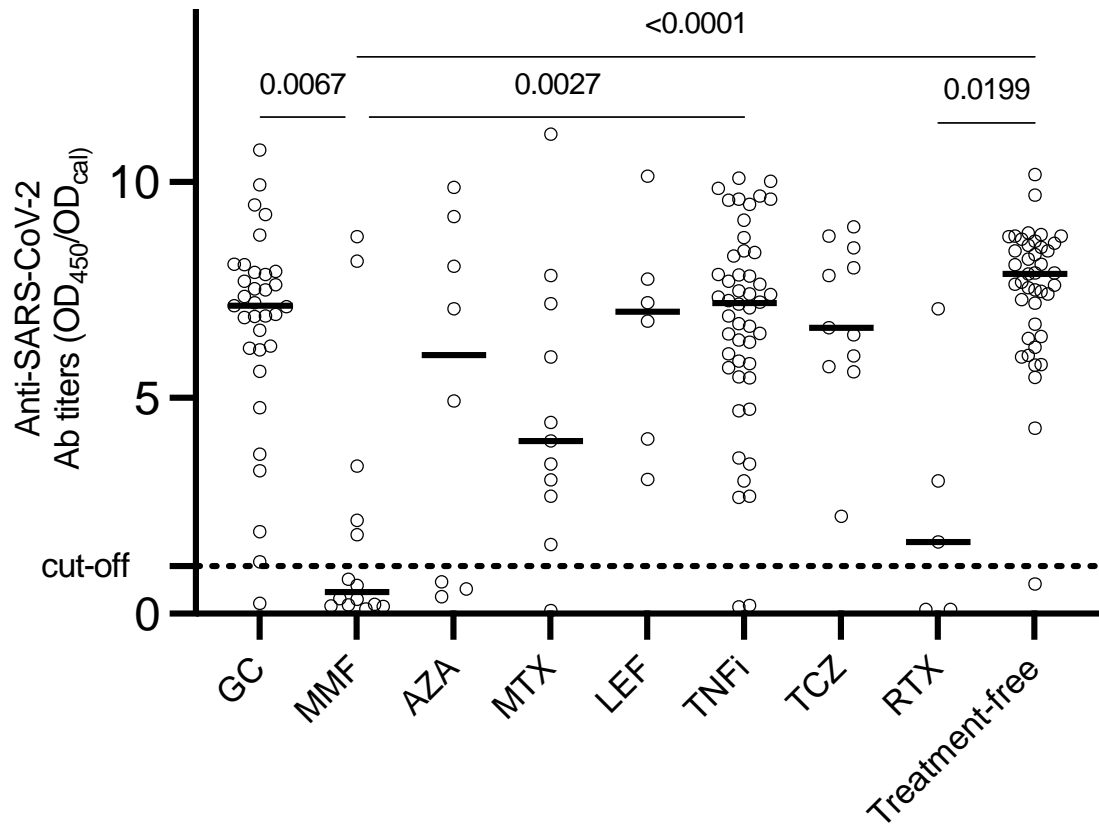
Kroon FPB, et al. **A systematic literature review to inform EULAR recommendations.** Ann Rheum Dis. 2022 Mar;81(3):422-432. doi: 10.1136/annrheumdis-2021-221575

Fragoulis GE, et al. **COVID-19 vaccine safety and nocebo-prone associated hesitancy in patients with systemic rheumatic diseases: a cross-sectional study.** Rheumatol Int. 2022 Jan;42(1):31-39. doi: 10.1007/s00296-021-05039-3.

Ελληνική πολυκεντρική μελέτη της ανοσογονικότητας και της ασφάλειας των νέων εμβολίων

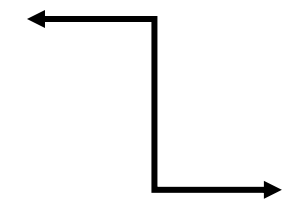

Ελληνική πολυκεντρική μελέτη της ανοσογονικότητας και της ασφάλειας των νέων εμβολίων

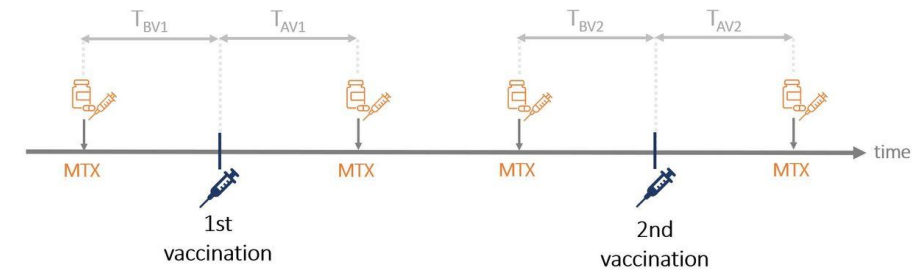
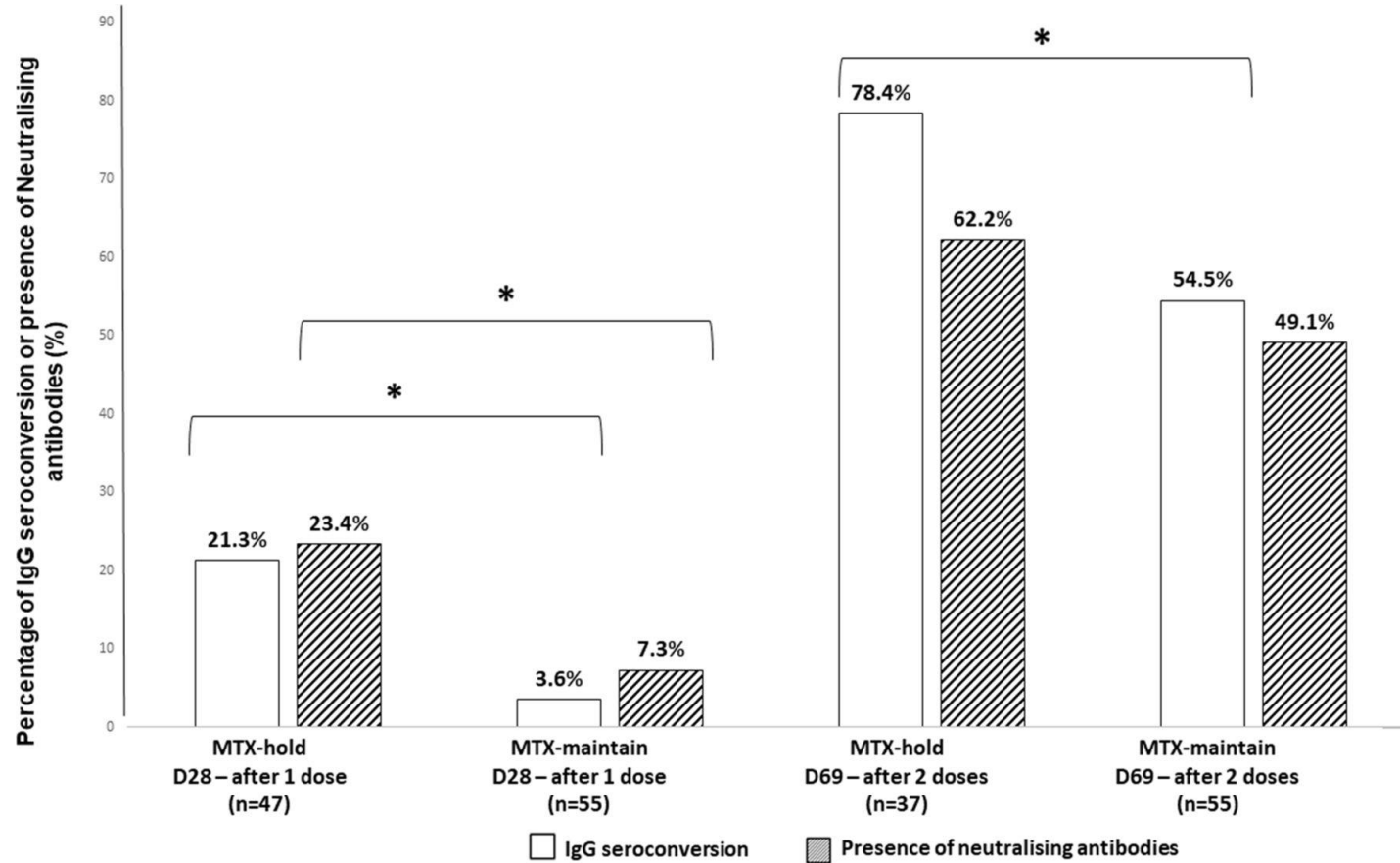

Ελληνική πολυκεντρική μελέτη της ανοσογονικότητας και της ασφάλειας των νέων εμβολίων

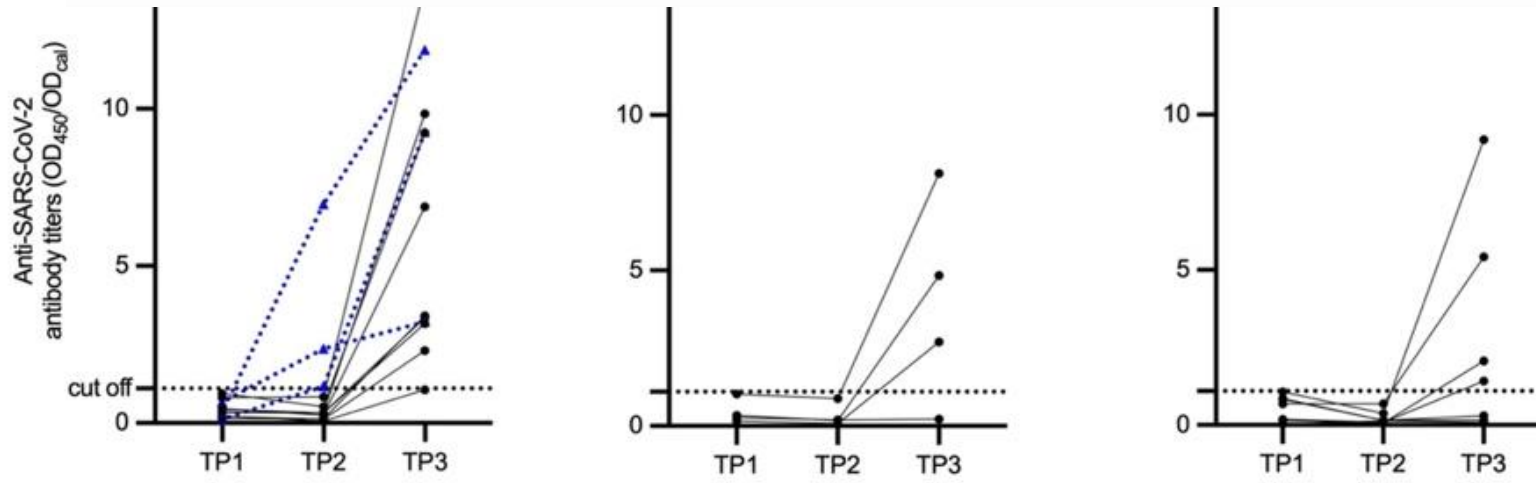
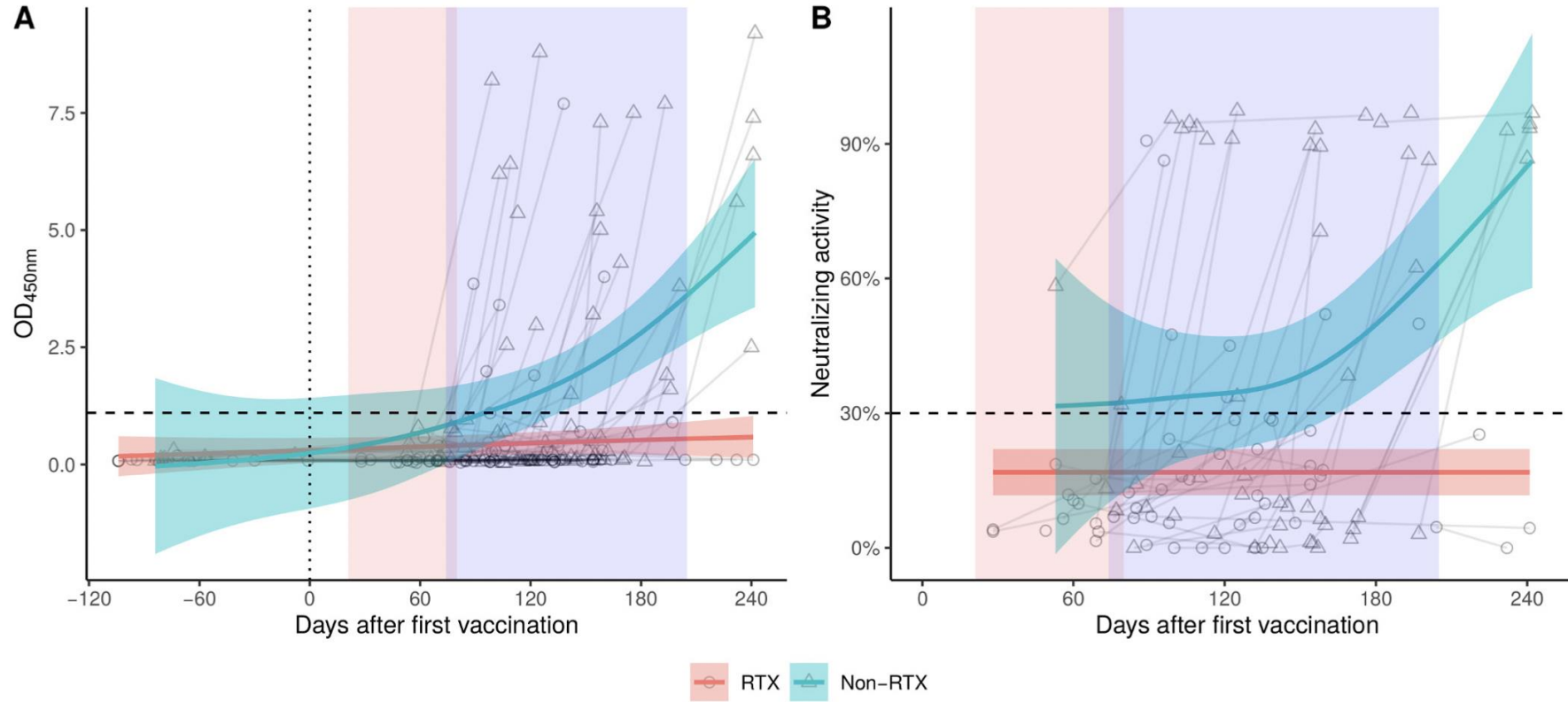
Anti-CD20/RITUXIMAB	RESPONDERS (N=22)	NON-RESPONDERS (N=21)	P-value
Last infusion: ≥ 6 months , n/N* (%)	16/21 (76.19)	5/18 (27.77)	0.007
Last infusion: < 6 months , n/N* (%)	5/21 (23.80)	13/18 (72.22)	0.007

Διακοπή της θεραπείας με μεθοτρεξάτη βελτιώνει τις αντισωματικές αποκρίσεις

Αναμνηστικός εμβολιασμός

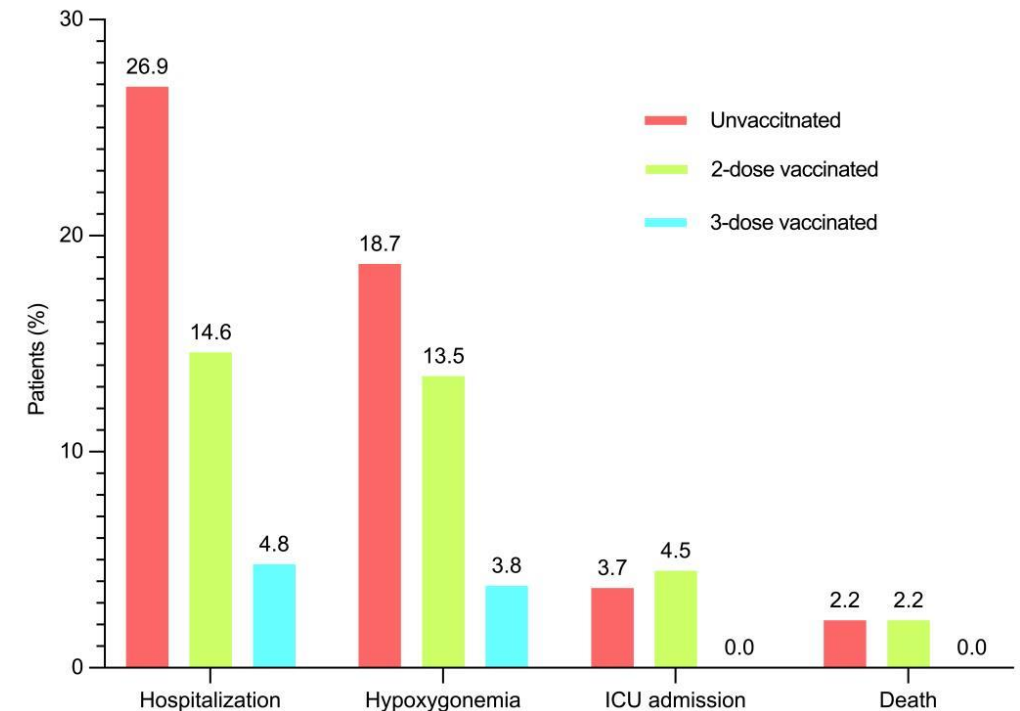
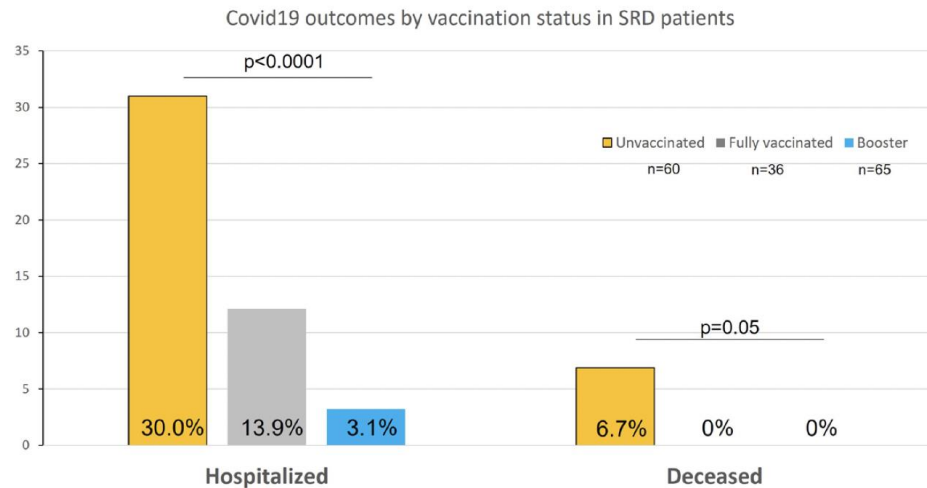
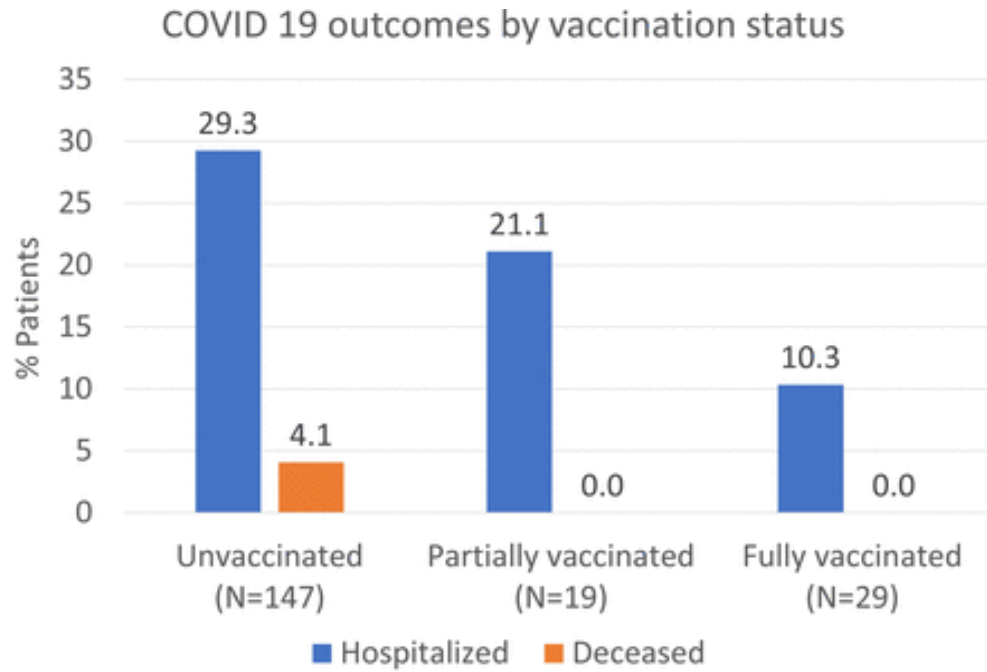

Simon D, et al
Efficacy and safety of SARS-CoV-2 revaccination in non-responders with immune-mediated inflammatory disease
Annals of the Rheumatic Diseases Published Online First: 24 November 2021. doi:10.1136/annrheumdis-2021-221554
Bakasis A, et al. Late and booster antibody responses against SARS-CoV-2 in mycophenolate and rituximab treated patients. *ACR Open* (In press)

Οδηγίες σχετικά με τον εμβολιασμό έναντι του SARS-CoV-2 σε ασθενείς με ρευματικά νοσήματα: Αμερικανικό Κολλέγιο Ρευματολογίας

- ❑ Υδροξυχλωροκίνη → καμία τροποποίηση
- ❑ **Abatacept** (IV) → χορήγηση του εμβολίου 1 εβδομάδα πριν την επόμενη δόση
- ❑ >> (SC) → προσωρινή διακοπή για 1-2 εβδομάδες μετά από κάθε δόση
- ❑ **Belimumab** (SC) → προσωρινή διακοπή για 1-2 εβδομάδες μετά από κάθε δόση
- ❑ **TNFi, IL-6R, IL-1Ra, IL-17, IL-12/23, IL-23** → ?
- ❑ **Κυκλοφωσφαμίδη** (IV) → 1 εβδομάδα μετά την κάθε δόση
- ❑ **Ριτουξιμάμπη** → Εξατομικευμένη απόφαση
- ❑ **Λοιπά συμβατικά και ανοσοτροποποιητικά/ανοσοκατασταλτικά φάρμακα**
→ προσωρινή διακοπή για 1-2 εβδομάδες μετά από κάθε δόση

Έκβαση της COVID-19 σε ανεμβολίαστους, διπλά και τριπλά εμβολιασμένους ασθενείς

Papagoras C, et al **Better outcomes of COVID-19 in vaccinated compared to unvaccinated patients with systemic rheumatic diseases** Ann Rheum Dis. doi: 10.1136/annrheumdis-2021-221539

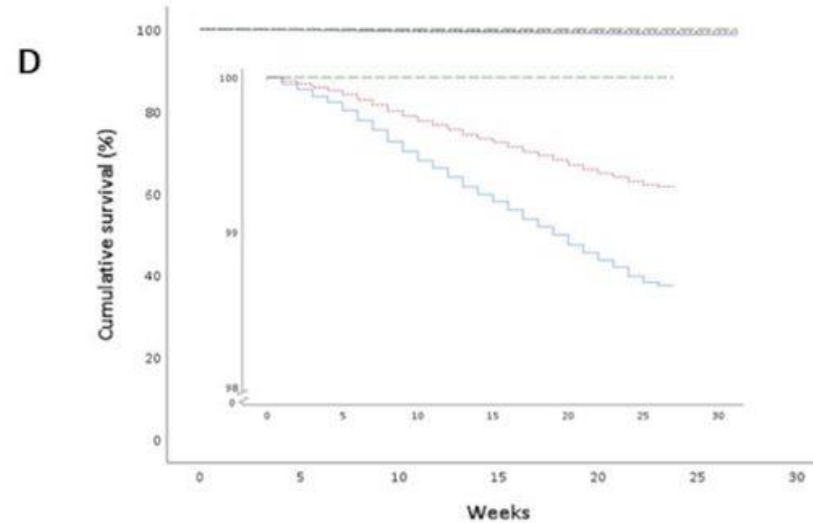
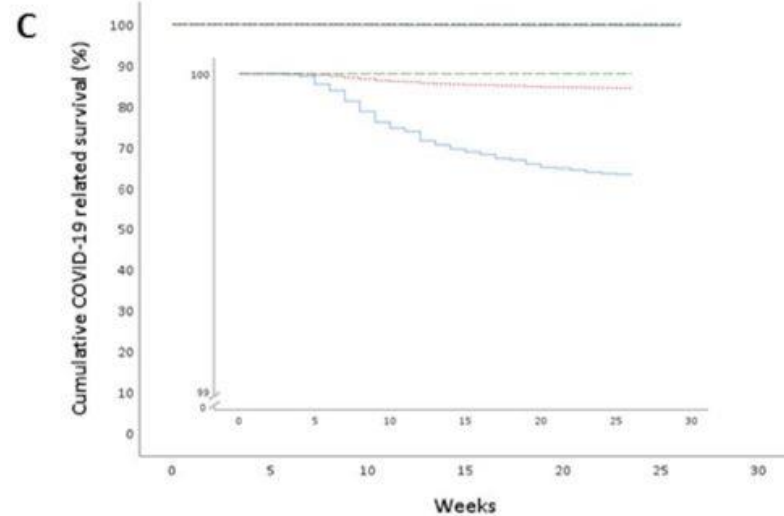
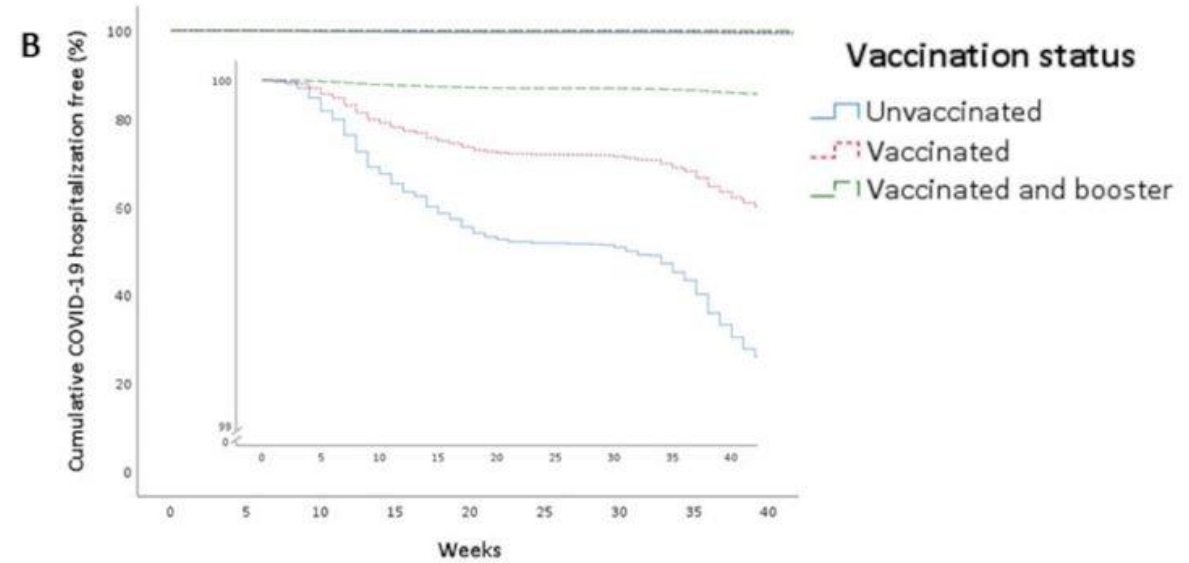
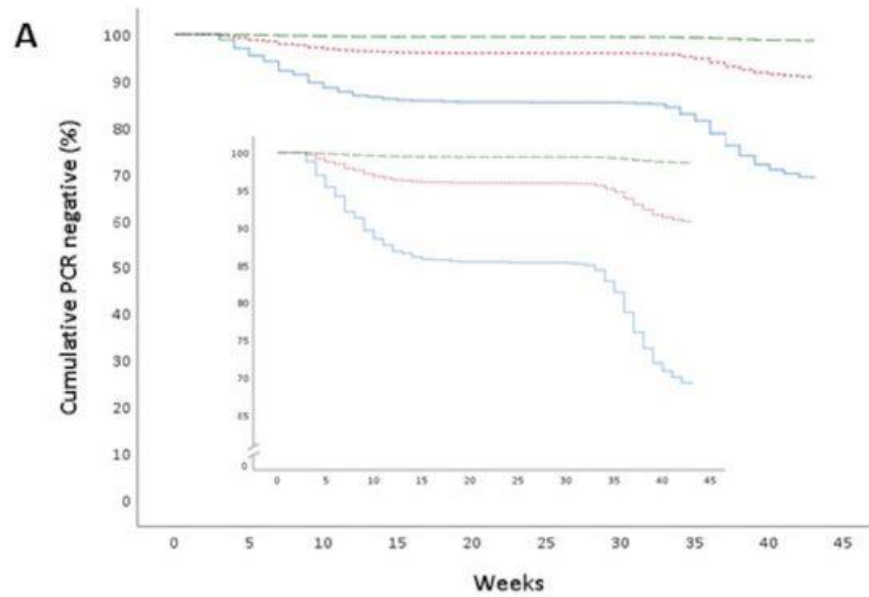
Fragoulis GE, et al. **Clinical outcomes of breakthrough COVID-19 after booster vaccination in patients with systemic rheumatic diseases.** RMD Open. 2022 Mar;8(1):e002279. doi: 10.1136/rmdopen-2022-002279.

Bakasis AD, et al. **COVID-19: Clinical features and outcomes in unvaccinated, 2-dose and 3-dose vaccinated patients with systemic rheumatic diseases.** J Autoim 2022 (Under review)

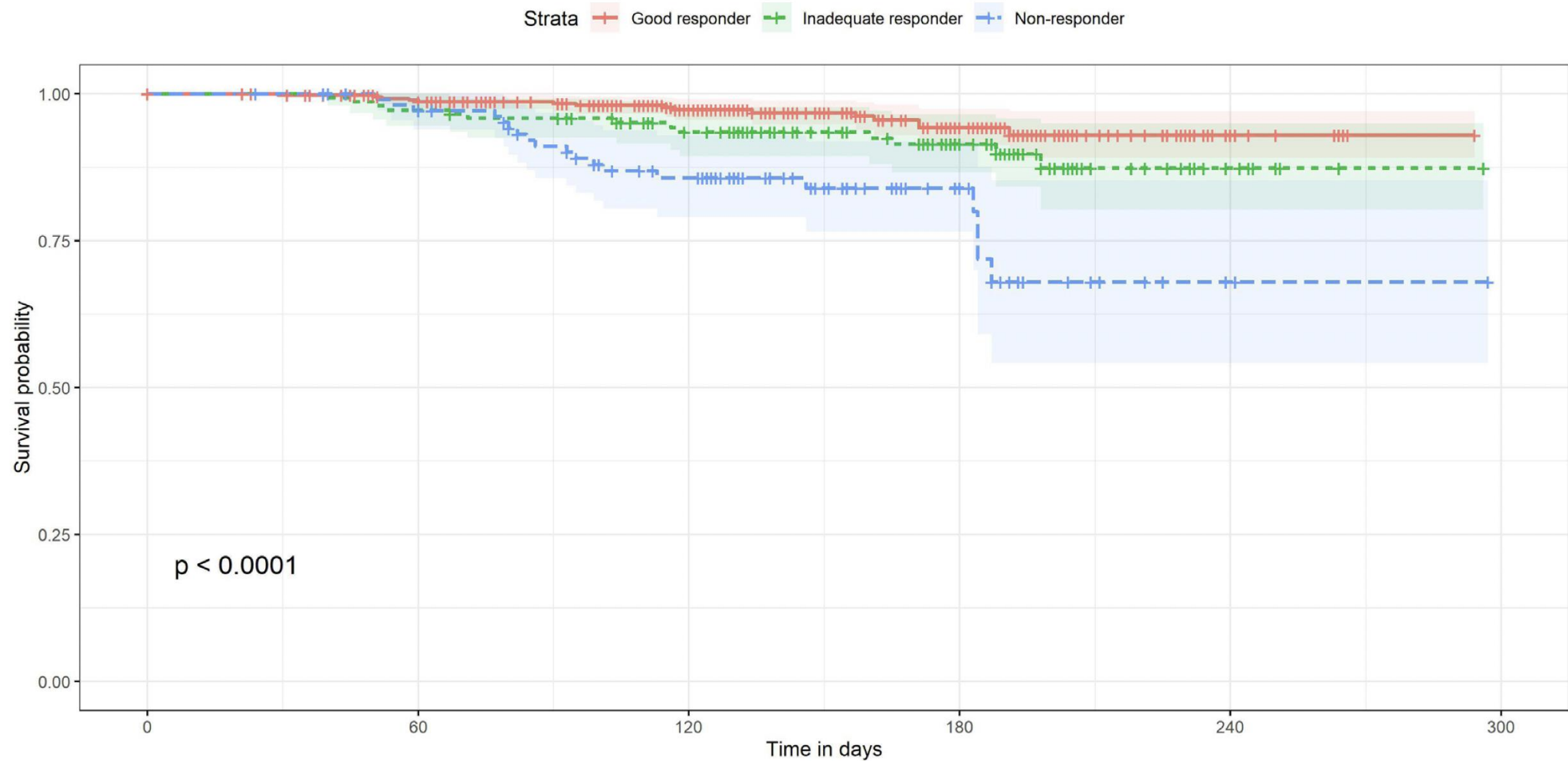
Figure 1 Better outcomes for booster-vaccinated compared with fully vaccinated or unvaccinated patients with SRDs. SRD, systemic rheumatic disease.

Έκβαση της COVID-19 σε ανεμβολίαστους, διπλά και τριπλά εμβολιασμένους ασθενείς

Αντισωματικές αποκρίσεις μετά τον εμβολιασμό σχετίζονται με την επιβίωση από COVID-19

Συμπεράσματα

Prior to symptomatic or confirmed asymptomatic infection

- Follow local public-health infection prevention guidance

Vaccination

- Follow local guidelines
- Follow updated guidance on the management of immunosuppressive medication use around COVID-19 vaccination, which may include temporarily stopping medications
- In patients receiving B cell-depleting therapy, carefully plan vaccination to be ≥ 6 months after previous treatment dose
- Consider third mRNA vaccine dose as part of primary series, 28 days after routine primary (two-dose) course
- Additional vaccine dose(s) in those not expected to mount an adequate response should be considered (refer to local up-to-date guidelines for specifics)

- Maintain rheumatic-disease control
- Do not stop medication; optimize DMARDs, minimize glucocorticoids, consider necessity for treatment with B cell-depleting therapy in non-organ-/non-life-threatening conditions

- Consider pre-exposure prophylaxis with mAbs in those who mount sub-optimal responses to vaccines
- Consider post-exposure prophylaxis with mAbs in those who are at a risk of poor outcomes and have a known high-risk exposure

Mild COVID-19

Actions

- Supportive care
- Withhold immunomodulatory medication (ACR recommends for 7–14 days after symptom resolution or 10–17 days after a positive SARS-CoV-2 test)
- Consider medication to reduce viral replication (such as oral antivirals (nirmatrelvir/ritonavir, molnupiravir), mAbs, remdesivir, and/or combinations, as per local health-service guidelines), especially in patients previously receiving B cell-depleting therapies or immunosuppressive medications

Moderate, severe or critical COVID-19

Actions

- Hospitalize, withhold immunomodulatory medication
- Respiratory support (non-invasive or invasive in ICU)
- Medication to reduce inflammation (dexamethasone, IL-6 inhibition, JAK inhibition)
- Consider benefits and risks of medications carefully in people with prior immunosuppressive treatment, to avoid compounding risk of bacterial infection

0

5

10

15

20

Time since infection (days)

Ευχαριστώ πολύ